

Cite: Lutchyn, N. P. (2021). Statystychna otsinka ta informatsiyne zabezpechennya analizu yakosti zhyttya osib z invalidnistyu v Ukraini: problemy ta perspektyvy doslidzhennya [Statistical Assessment and Information Support for Analysis Quality of Life of Persons with Disabilities in Ukraine: Problems and Modern Development]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and Social Economy*, 3 (45), 82-99. <https://doi.org/10.15407/dse2021.03.082>

<https://doi.org/10.15407/dse2021.03.082>

УДК 314.68(477)

JEL CLASSIFICATION: I13

Н. П. ЛУТЧИН, канд. екон. наук, доц.

Львівський національний університет імені Івана Франка

79008, м. Львів, проспект Свободи, 18

E-mail: nataliya.lutchyn@lnu.edu.ua

ORCID: 0000-0002-0727-0842

Scopus ID:56669952500

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена проблемам аналізу якості життя осіб з інвалідністю в Україні. Метою роботи є об'єктивна оцінка якості життя осіб з інвалідністю із залученням даних із офіційних джерел та формування обстежень даної категорії осіб в Україні з врахуванням суб'єктивного оцінювання. Актуальність дослідження зумовлена складністю оцінки проблем осіб з інвалідністю як особистості в сучасному суспільстві. Існуючі проблеми пов'язані з відсутністю в Україні на регіональному і національному рівнях достатнього інформаційного забезпечення. В роботі був здійснений аналіз осіб неповносправних, виходячи з наявної інформаційної бази Державної статистичної служби України, Міністерства соціальної політики України, Державного центру зайнятості та Фонду соціального захисту інвалідів. Проаналізована динаміка чисельності та структура причин інвалідності, доступ до освітніх послуг та рівень зайнятості осіб неповносправних. Частково проаналізований рівень забезпеченості осіб з інвалідністю товарами тривалого використання, які полегшують фізичне навантаження та забезпечують їм більш комфортне існування в суспільстві. Визначено фактори, що впливають на рівень працевлаштування осіб з інвалідністю. Для дослідження чинників впливу на рівень працевлаштування осіб з інвалідністю застосовано класичний кореляційно-регресійний метод з використанням пакета Statistica. Виявлено, що варіація працевлаштування інвалідів на 28 % залежить від доступу до вищої освіти осіб з інвалідністю, зокрема, більший вплив на рівень працевлаштування має доступ інвалідів до вищої освіти повного циклу навчання. Результати дослідження показали,

що в Україні відсутній комплексний підхід щодо дослідження соціально-економічного профілю осіб з інвалідністю, що не дає можливості формування ефективної соціальної політики держави. В роботі запропонований авторський підхід щодо суб'єктивного оцінювання якості життя осіб неповносправних та сформульовані пропозиції для оцінки всіх аспектів, які формують якість життя осіб з інвалідністю.

Ключові слова: якість життя, об'єктивна оцінка якості життя, суб'єктивна оцінка якості життя, особи з інвалідністю.

Постановка проблеми, актуальність. Завданням кожного людського життя є розвиток, пов'язаний з виконанням життєвих завдань і соціальних функцій. А життєвою метою кожного є фізичний розвиток, навчання, робота, вибір способу життя, створення сім'ї та відповідальність за життя, що пов'язано з фінансовою та емоційною незалежністю. Все це й визначає якість життя.

Актуальність дослідження зумовлена складністю дослідження проблем осіб з інвалідністю як особистостей в сучасному суспільстві. В Україні проблема набуває особливої гостроти з врахуванням політичної ситуації в країні, військових дій на Сході зі всіма негативними наслідками.

Згідно з визначенням ВООЗ, якість життя — це сприйняття людиною свого положення у житті в контексті культурних та ціннісних орієнтацій відповідно до її особистих цілей, очікувань, стандартів та піклування. Іншими словами, якість життя визначається як суб'єктивна задоволеність людини своїм фізичним, психічним та соціальним благополуччям у всіх аспектах суспільного функціонування [1].

Для різних соціальних груп населення якість життя може бути різною. Особливо це стосується осіб з інвалідністю. Виникає питання, чи інвалідність впливає на якість життя людей, які живуть з нею?

Що таке інвалідність? При розгляді її детальних визначень можна сказати, що вона охоплює дисфункції організму, а саме психічні та соціальні дисфункції. Таким чином інвалідність впливає на людину, її родину та суспільне життя, використання культурних благ та дозвілля.

Наслідки інвалідності можуть зачіпати сфери незалежності, соціальної активності, соціальної інтеграції, міжособистісних контактів, соціальної ізоляції. Отже, інвалідність стосується не тільки особи з інвалідністю, а й найближчого соціального середовища, особливо сім'ї.

Поняття якості життя вже давно з'явилося в літературі європейських країн стосовно функціонування людей з обмеженими можливостями. Серед дослідників, однак, немає однастайності щодо змісту і форми поняття. Для одних це дуже широке поняття, а для інших це певні елементи життя в його психологічних і соціальних аспектах.

Незважаючи на цю диференціацію, існує згода щодо фундаментальних припущень концепції якості життя людей з інвалідністю. У цих припущеннях передбачено, що поняття якості життя має соціальний характер,

розроблений на межі взаємодії багатьох сфер життя — освіти, медицини, психічного здоров'я і використовується частіше для оцінки допомоги для цих людей. Важливим аспектом є також те, що концепція стосується самих осіб з інвалідністю та організаторів підтримки [2].

Проблемою оцінки якості життя інвалідів в Україні є її децентралізація за окремими міністерствами та відомствами, що не сприяє можливості створення комплексного соціально-економічного профілю осіб з інвалідністю. Так, Міністерство соціальної політики веде облік кількості осіб з інвалідністю в розрізі статі, вікових груп, регіонів та причин захворювання. Є інформація стосовно працевлаштованих осіб з інвалідністю в Державному центрі зайнятості та кількості осіб, які здобувають освіту за даними Міністерства науки і освіти України. Проте, це далеко не всі характеристики, необхідні для формування комплексної оцінки.

Отже, дуже важливим і корисним може бути отримання соціально-економічного профілю осіб з інвалідністю та дослідженню їх потреб на основі державних спостережень за умовами життя домогосподарств.

Дослідження варто проводити за такими аспектами:

- багатовимірна бідність;
- рівень освіти;
- рівень зайнятості;
- витрати на медичне обслуговування;
- суб'єктивна оцінка якості життя.

Особливу увагу варто приділити визначенням потреб осіб з інвалідністю щодо можливості доступу до освітніх, медичних та культурних послуг.

У роботі здійснений аналіз осіб з інвалідністю, виходячи з наявного інформаційно-аналітичного забезпечення Державної статистичної служби України, Міністерства соціальної політики, Фонду соціального захисту інвалідів та Державної служби зайнятості, яке дає можливість отримання лише часткового соціально-економічного профілю осіб з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінювання якості життя осіб з інвалідністю розробляється в європейських країнах понад десять років і набуває подальшого розвитку. В Польщі такі дослідження мають фундаментальний характер, це, зокрема, роботи П. Боровецького (P. Boro-wiecki) [3], А. Фірковської-Манкевич (A. Firkowska-Mankiewicz) [4], Д. Шумського (G. Szumski) [5], М. Фланчевської-Вольни (M. Flanczewska-Wolny) [6], З. Паляк (Z. Palak) [7], М. Стрась-Романовської (M. Straś-Romanowska) [8], К.-Я. Заблоцького (K.-J. Zabłocki) [2] та ін. Частково дослідженням осіб неповносправних займається Головне управління статистики Польщі. Так, в обстеженні умов життя домогосподарств Польщі є окремий розділ, який стосується осіб з інвалідністю. За результатами такого спостереження можна отримати інформацію стосовно рівня освіти, цивільно-правового стану, економічної активності, поточної економічної діяльності (за допо-

могою самооцінки), частоти доїзду до основного місця роботи, джерел існування та причин інвалідності. Однак, на думку польських науковців, цього замало для формування комплексної оцінки якості життя осіб з інвалідністю. В цих спостереженнях недостатньо проаналізовано потреби неповносправних осіб та їхня самооцінка.

В Україні вивчення якості життя осіб з інвалідністю дотепер було обмеженим та практично не проводилося. Певні дослідження виконано науковцями-медиками — А. Кириченко (А. Kyrychenko) [9], В. Лехан (V. Lekhan) [10] та Л. Соколова (L. Sokolova) [11] і стосувались вони передусім соціальної медицини. Дослідження трудових відносин та соціального захисту уразливих верств населення є в роботах О. Галицького (O. Galytskij) [12], І. Заюкова (I. Zajukov) [2], Е. Лібанової (E. Libanova) [13] та ін. Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення при Міністерстві соціальної політики частково аналізує становище осіб з інвалідністю в Україні, але такі дослідження не мають систематичного характеру [14] і жодних обстежень, які би стосувалися соціальних стандартів та в кінцевому результаті характеризували б якість життя інвалідів, не проводиться.

Новизна дослідження полягає в оцінці існуючих характеристик осіб з інвалідністю в Україні та формуванні пропозицій щодо отримання соціально-економічного профілю даних осіб з врахуванням суб'єктивного оцінювання та дослідженням їхніх потреб. Це необхідно для оцінки якості життя осіб з інвалідністю з метою створення ефективної державної соціальної політики.

Метою статті є об'єктивна оцінка якості життя осіб з інвалідністю з врахуванням наявної інформаційної бази.

Методологія, методи дослідження. Дослідження ґрунтувалося на застосуванні низки статистичних методів. Оцінка здійснювалась із використанням групування осіб з інвалідністю за статтю, віком, причинами захворюваності та рівнем зайнятості. Основною проблемою реалізації дослідження стала обмеженість, а подекуди і відсутність необхідної інформації щодо відповідних характеристик осіб з інвалідністю. До прикладу, починаючи з 2018 року показник кількості працевлаштованих осіб з інвалідністю за регіонами відповідно до плану державних статистичних спостережень не розробляється. Окрім того, в обстеженні умов життя домогосподарств не виділяються в окрему групу домогосподарства з проживаючими інвалідами.

Для дослідження чинників впливу на рівень працевлаштування осіб з інвалідністю був застосований класичний кореляційно-регресійний метод з використанням пакета *Statistica*.

Вклад основного матеріалу дослідження. Близько 17 % населення світу живе з певною формою інвалідності. Про економічне життя людей з інвалідністю, особливо в країнах, що розвиваються, відомо мало. Ефектив-

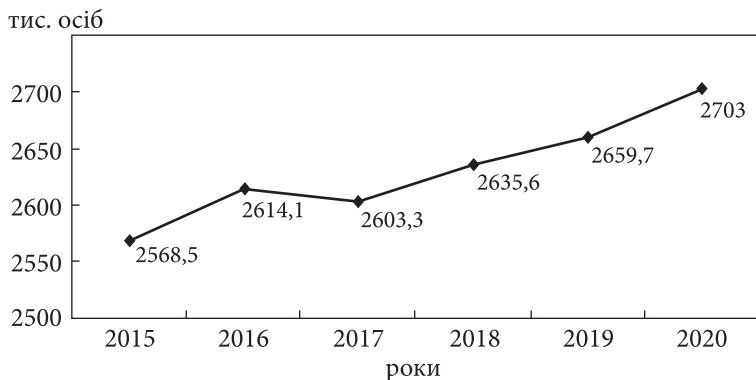

Рис. 1. Динаміка чисельності осіб з інвалідністю в Україні на початок року, тис. осіб
Джерело: побудовано автором за даними [16].

ність заходів політики щодо інвалідів буде високою, коли вона зосереджуватиметься на реальних проблемах цих осіб і розглядатиме відносини, що впливають на відповідні сфери життя інвалідів. Таким чином, необхідною умовою пошуку правильних рішень є ретельний і систематичний моніторинг становища осіб з інвалідністю.

Забезпечення гідності та повного включення людей з інвалідністю до суспільства є одним із головних завдань, передбачених планом дій Ради Європи на 2016—2020 роки щодо сприяння повній соціальній участі людей з інвалідністю.

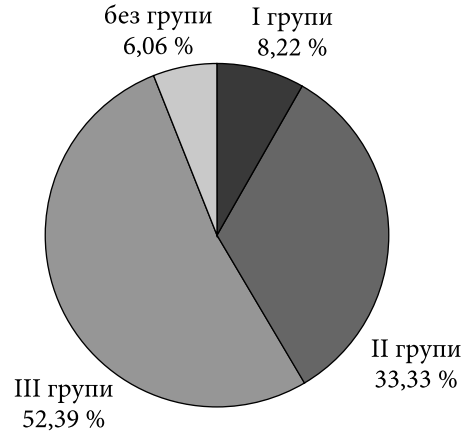
У грудні 2006 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Конвенцію про права інвалідів [15]. Вона окреслювала основні стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людей з інвалідністю. Тепер у центрі уваги перебуває вже не «інвалідність», а сама людина з інвалідністю, яка має бути здатною, наскільки це можливо, самостійно жити в суспільстві [15].

У колективній монографії за редакцією Е. М. Лібанової дано визначення інвалідності: «інвалідність окреслює ту межу, за якою травми, хвороби та інші порушення здоров'я обертаються стійким зниженням працездатності та звуженням «простору» життєдіяльності» [13, с. 143].

У національній доповіді «Про становище осіб з інвалідністю в Україні» зазначено, що інвалід — це особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист [16]. Тобто, після ратифікації Конвенції політика держави має бути спрямована не лише на соціальний захист, а й на усунення бар'єрів до нормальної життєдіяльності осіб з інвалідністю.

На 1 січня 2020 р. в Україні зареєстровано 2703,0 тис. інвалідів, це 6,45 % від загальної кількості населення. Майже 80 % із них — це особи

Рис. 2. Структура інвалідів в Україні за групами на початок 2020 року, відсотки
Джерело: побудовано автором за даними [16].

працездатного віку. Проти 1 січня 2019 р. загальна кількість інвалідів зростає на 1,6 %, а проти 1 січня 2016 — на 3,4 % [16].

Значну частку в структурі осіб з інвалідністю становлять діти (до 18 років) — понад 164 тис. (2 % від усього дитячого населення). Щодо статевої структури, то 44,1 % складають жінки. Однак якщо дотримуватися міжнародних класифікацій, то така кількість людей з інвалідністю є значно вищою, оскільки інвалідність може бути тимчасовою, необов'язково вродженою чи набутою [1]. Динаміка кількості осіб з інвалідністю в Україні наведена на рис. 1.

Як видно з рис. 1, після незначного зменшення чисельності осіб з інвалідністю у 2017 році спостерігається чітка тенденція до зростання.

Дані за структурою груп інвалідності наведені на рис. 2.

Залежно від ступеня втрати здоров'я дорослим встановлюється одна з трьох груп інвалідності:

I група інвалідності — особа, яка повністю втратила працездатність і вимагає постійної опіки;

II група інвалідності — особа здатна до самообслуговування, але не здатна до праці в звичайних виробничих умовах;

III група інвалідності встановлюється тим, хто здатен працювати в полегшених умовах.

Найбільшу частку займають інваліди III групи, хоча частка інвалідів II групи теж досить велика (33,3 %). У порівнянні з 2016 роком структура інвалідів за групами змінилася в сторону зростання частки інвалідів III групи з 49,4 % до 52,4 %.

Серед виділених причин інвалідності дітей до 18 років найбільшу частку становить інвалідність за причиною хвороби центральної нервової системи та розладу психіки та поведінки (рис. 3).

Серед осіб 18 років і старше найбільшу частку у 2019 р. займає інвалідність за причиною хвороби системи кровообігу (23,1 %; рис. 4). Досить велику частку займає інвалідність за причиною травм, яка зростає проти 2015 р. на 1,2 %. Це частково може бути пов'язано зі зростанням інвалідності в результаті військових дій на Сході країни.

Якість життя інвалідів залежить від видатків держави на соціальний захист за функцією «Інвалідність». На основі даних Національних рахунків

соціального захисту в Україні у 2016 році (табл. 1) можна зробити міждержавні порівняння цих витрат за 2016 рік.

Отже, при доволі значних (порівняно з розвинутими європейськими країнами) витратах на соціальний захист соціальні потреби найбільш вразливих категорій населення уповні не задовольняються. Навіть при найменшому рівні видатків серед європейських країн у 2016 р., він зменшився в Україні проти 2012 р. на 33,3 %.

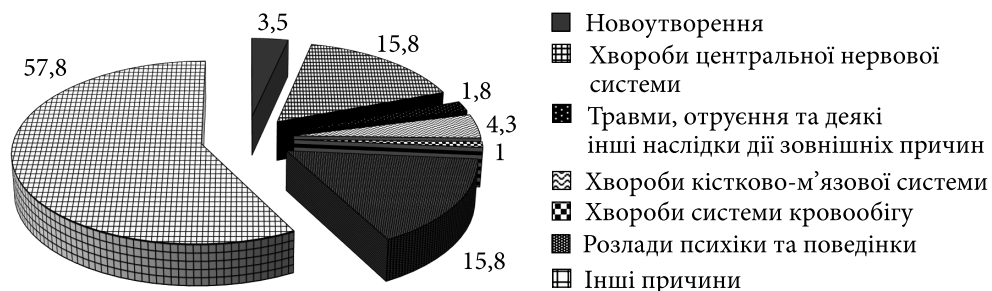

Рис. 3. Питова вага причин інвалідності дітей до 18 років у 2019 році, %
Джерело: побудовано за даними [16].

Таблиця 1. Видатки на соціальний захист за функцією «Інвалідність» у країнах Європейського Союзу та України, у % до ВВП

Країна	2012	2016	Темп змін (%)	Країна	2012	2016	Темп змін (%)
Австрія	2,1	2,0	95,2	Нідерланди	2,3	2,7	117,4
Бельгія	2,1	2,4	114,3	Німеччина	2,2	2,3	104,5
Болгарія	1,3	1,3	100,0	Польща	1,6	1,6	100,0
Велика Британія	1,8	1,7	94,4	Португалія	1,8	1,8	100,0
Греція	1,8	1,7	94,4	Румунія	1,2	1,1	91,7
Данія	4,1	4,2	102,4	Словаччина	1,6	1,6	100,0
Естонія	1,7	1,8	105,9	Словенія	1,6	1,3	81,3
Ірландія	1,2	1,0	83,3	Угорщина	1,6	1,4	87,5
Іспанія	1,8	1,7	94,4	Україна	0,3	0,2	66,7
Італія	1,6	1,8	112,5	Фінляндія	3,4	3,3	97,1
Кіпр	0,7	0,7	100,0	Франція	2,0	2,0	95,2
Латвія	1,2	1,3	108,3	Хорватія	2,7	2,5	114,3
Литва	1,5	1,4	93,3	Чехія	1,4	1,2	100,0
Люксембург	2,5	2,5	100,0	Швеція	3,6	3,3	94,4
Мальта	0,7	0,6	85,7				

Джерело: сформовано за [17].

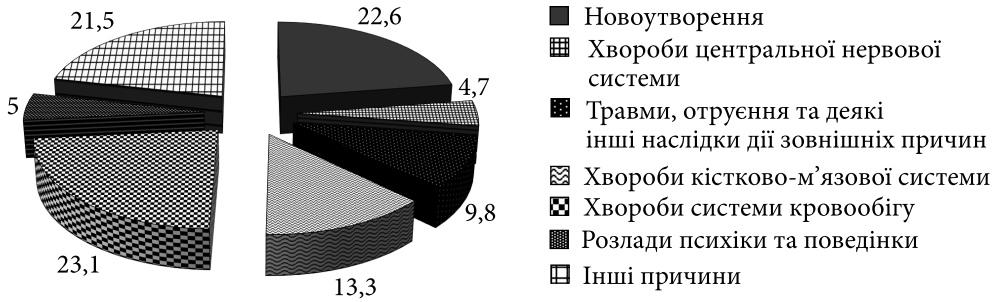

Рис. 4. Питома вага причин інвалідності осіб від 18 років і старше у 2019 році, %
Джерело: побудовано автором за даними [16].

Для характеристики соціально-економічного профілю осіб з інвалідністю важливе місце має визначення рівня бідності, що практично за наявною нині інформаційною базою здійснити неможливо. Оцінити рівень бідності за даними обстежень домогосподарств можна за типом домогосподарств із врахуванням кількості дітей, типами поселень та регіонами. Однак домогосподарства з особами з інвалідністю в окрему групу не виділяються.

Тут важлива оцінка окремо для непрацюючих та працюючих інвалідів. Якщо врахувати, що виплати та пенсії інвалідам встановлено на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність (незалежно від групи інвалідності), то для домогосподарства, в якому проживає особа з інвалідністю, суттєво зростає ризик бідності. Цілком зрозуміло, що зазначені державні соціальні гарантії не сприяють забезпеченню гідного життя [1]. Це пов'язано з тим, що витрати на медичні послуги та обслуговування особи з інвалідністю є значно більші ніж особи повносправної. Оцінити цей факт за наявною інформаційною базою неможливо, оскільки такі витрати для домогосподарств з особами з інвалідністю не фіксуються. Ще менше інформації ми маємо стосовно працюючих осіб з інвалідністю.

Важливе значення для характеристики має також визначення рівня освіти осіб неповносправних та оцінка можливості доступу до освітніх послуг. За статистичними даними, у загальноосвітніх навчальних закладах на початок 2019/2020 навчального року навчалось 74 452 учнів з інвалідністю і проти 2012/2013 н. р. ця кількість зросла на 27 %. Таке зростання пов'язано насамперед з розвитком інклюзивної освіти в Україні та інтеграції дітей з інвалідністю до загальноосвітніх навчальних закладів. Серед випускників професійно-технічної освіти у 2019 р. особи з інвалідністю склали всього 1,7 %. Найбільше учнів цієї категорії навчалось у Полтавській (3,10 %), Черкаській (2,54 %) та Волинській (2,21 %) областях, а найменше — у Луганській (0,95 %) та Херсонській (1,03 %) областях. Щодо частки осіб з інвалідністю, які здобувають вищу освіту, до загальної кількості

кості студентів станом на 01.01.2020 р., то вона становить 7,46 %. Частка осіб, котрі навчаються в коледжах, технікумах та училищах, складає 1,71 %, а тих, що навчаються в університетах, академіях та інститутах, — 5,75 %.

Загальна чисельність осіб з інвалідністю, які здобували вищу освіту в Україні, за останні три роки зменшилась (табл. 2). Це відбулось передусім за рахунок зменшення чисельності студентів короткого циклу вищої освіти при одночасному зростанні чисельності студентів бакалаврату або його еквівалента.

Інформація щодо існуючого рівня освіти осіб з інвалідністю загалом в Україні відсутня. Також немає інформації щодо проблем в отриманні освітніх послуг для осіб з інвалідністю, яку можна отримати лише на основі спеціальних обстежень.

Найбільше досліджень в Україні проводилось стосовно рівня зайнятості осіб з інвалідністю, однак вони не носять систематичний характер. За даними Звіту про зайнятість і працевлаштування інвалідів на вимогу Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [19], у 2019 р. фактично працювали на підприємствах 417,2 тис. осіб [20], що становить всього 2,3 % робочої сили. Серед осіб працездатного віку цей відсоток складає 2,5 %, що значно нижчий ніж у більшості європейських країн. За даними Державної служби зайнятості, кількість осіб з інвалідністю, які були працевлаштовані за сприяння служби у 2020 році, становила 13,8 тис. осіб, що на 5 % більше ніж у 2019 р. На нові робочі місця з компенсацією витрат роботодавцю єдиного внеску працевлаштовано 332 особи з інвалідністю [21].

Так, у роботі І. В. Заюкова [1] наголошено на головних проблемах, що знижують шанси інвалідів на працевлаштування:

- невідповідність напрямів підготовки потребам ринку праці;

Таблиця 2. Динаміка чисельності осіб з інвалідністю, які здобували вищу освіту в Україні, на початок навчального року

Навчальний рік	Чисельність студентів з інвалідністю, осіб		
	Усього	У т.ч. студенти короткого циклу вищої освіти (5 рівень за МСКО)*	У т.ч. студенти бакалаврату або його еквівалента (6 рівень за МСКО)**
2017/2018	13 216	3481	9735
2018/2019	12 788	3069	9719
2019/2020	12 959	2970	9989

* До 2016/17 навчального року — вищі навчальні заклади I—II рівнів акредитації

** До 2016/17 навчального року — вищі навчальні заклади III—IV рівнів акредитації

Джерело: сформовано за [18].

- низька конкурентоспроможність інвалідів на ринку праці внаслідок недостатньої професійної підготовки;
- відсутність необхідного досвіду;
- медичні показання і стан здоров'я шукачів роботи із числа інвалідів.

Варто проаналізувати, чи впливає на рівень працевлаштування інвалідів можливість отримання ними вищої освіти. Оскільки починаючи з 2018 року показник «Кількість працевлаштованих осіб з інвалідністю, які не досягли пенсійного віку» за регіонами відповідно до плану державних статистичних спостережень не розробляється, тому аналіз проведемо за показниками 2017 р. Для розрахунку кореляції були взяті показники рівня доступу до вищої освіти з лагом у два роки, тобто за 2015 рік. Рівень досту-

Таблиця 3. Показники для розрахунку впливу рівня доступу до вищої освіти осіб з інвалідністю на рівень їх працевлаштування, %

Області	Рівень доступу до ВО (коледжі, технікуми, училища)	Рівень доступу до ВО (університети, академії, інститути)	Рівень працевлаштування
Вінницька	0,176	0,431	0,650
Волинська	0,214	0,335	0,397
Дніпропетровська	0,186	0,480	0,514
Донецька	0,023	0,110	0,419
Житомирська	0,183	0,425	0,621
Закарпатська	0,024	0,105	0,198
Запорізька	0,109	0,421	0,597
Івано-Франківська	0,173	0,365	0,409
Київська	0,117	0,188	0,362
Кіровоградська	0,206	0,486	0,634
Луганська	0,054	0,302	0,376
Львівська	0,082	0,453	0,407
Миколаївська	0,149	0,398	0,446
Одеська	0,088	0,109	0,254
Полтавська	0,119	0,406	0,726
Рівненська	0,314	0,411	0,615
Сумська	0,133	0,679	0,641
Тернопільська	0,240	0,636	0,495
Харківська	0,219	0,787	0,441
Херсонська	0,286	0,329	0,485
Хмельницька	0,227	0,253	0,564
Черкаська	0,139	0,323	0,569
Чернівецька	0,322	0,303	0,366
Чернігівська	0,131	0,260	0,468

Джерело: власні розрахунки за [22].

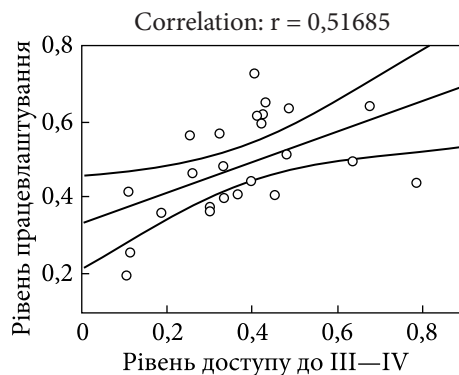
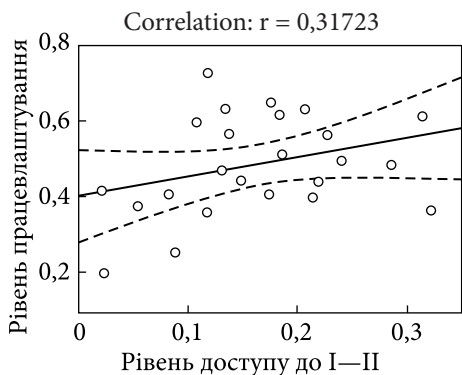

Рис. 5. Взаємозв'язок між рівнем доступу до вищої освіти для ВНЗ I—II рівня акредитації (коледжі, технікуми, училища) та рівнем працевлаштування інвалідів
Джерело: власні розрахунки за даними табл. 2.

Рис. 6. Взаємозв'язок між рівнем доступу до вищої освіти для ВНЗ III—IV рівня акредитації (університети, академії, інститути) та рівнем працевлаштування інвалідів
Джерело: власні розрахунки за даними табл. 2.

пу до вищої освіти визначено у відсотках і розраховується відношенням осіб з інвалідністю, які навчалися у ВНЗ I—II рівня акредитації (коледжі, технікуми, училища) та III—IV (університети, академії, інститути) рівня акредитації на початок 2015/16 навчального року до загальної кількості осіб з інвалідністю відповідної вікової категорії (в розрахунок не враховувалися інваліди 1 групи, які потребують постійної опіки і мають дуже обмежений доступ до освіти). Рівень працевлаштування — це відношення працевлаштованих осіб з інвалідністю до загальної кількості осіб з інвалідністю у віці 18 років і старше. Дані для розрахунку наведено в табл. 3.

На рис. 5 і 6 наведено графіки взаємозалежності між рівнем доступу до вищої освіти для ВНЗ I—II рівня акредитації (коледжі, технікуми, училища) та III—IV рівнем акредитації (університети, академії, інститути) і рівнем працевлаштування.

Як видно з рис. 5 і 6, більший вплив на рівень працевлаштування має доступ інвалідів до вищої освіти повного циклу навчання (6 рівень за МСКО).

В табл. 4 наведено результати регресійного аналізу між чинниками доступу до вищої освіти та рівнем працевлаштування.

За даними результатів регресії, значущими є обидва чинники, де при імовірності 0,9 *p-level* менший значення 0,1. Вільний член є теж істотним. Отже, рівняння залежності буде мати вигляд:

$$y = 0,316 + 0,213 x_1 + 0,360 x_2 \quad (1)$$

де: y — рівень працевлаштування, відсотки; x_1 — рівень доступу до ВО (коледжі, технікуми, училища), відсотки; x_2 — рівень доступу до ВО (університети, академії, інститути), відсотки.

Це означає, що при зростанні рівня доступу до освіти I—II рівня акредитації на один відсоток, рівень працевлаштування зростає на 0,21 % і при зростанні рівня доступу до освіти III—IV рівня акредитації на один відсоток — рівень працевлаштування зростає на 0,36 %.

Для оцінки адекватності моделі використовуємо критерій Фішера, який розраховується за формулою:

$$F = \frac{\eta_{теор}^2}{1 - \eta_{теор}^2} \frac{n - k}{k - 1} \quad (2)$$

Розрахунковий критерій Фішера становить 4,12 і його потрібно порівняти з табличним значенням. Якщо значення розрахункового критерію Фішера більше за значення теоретичного, то вважають, що рівняння регресії є адекватним. У нашому випадку табличне значення становить 3,47 при заданому рівні істотності (0,05) і ступенях свободи 2 і 21, отже, модель є адекватною.

Загалом варіація працевлаштування інвалідів на 28 % залежить від доступу до вищої освіти особами з інвалідністю. Це, звичайно, не дуже великий вплив, але він був оцінений на основі моментних показників і не враховував загальний рівень отриманої освіти осіб старше 18 років. При наявності таких даних, які передбачають відповідне опитування осіб з інвалідністю, залежність може бути більша. Однак проведений аналіз усе ж таки показує певні тенденції щодо працевлаштування осіб з інвалідністю і свідчить про те, що більший вплив на рівень працевлаштування має доступ інвалідів до вищої освіти повного циклу навчання (з 2017 р. — 6 рівень за МСКО). Це є позитивним результатом, оскільки за останні роки спостерігається зростання даної категорії студентів серед інвалідів. Покращення

Таблиця 4. Результати регресійного аналізу між чинниками доступу до вищої освіти та рівнем працевлаштування осіб з інвалідністю

Regression Summary for Dependent Variable: рівень працевлаштування (інваліди) R = 0,53105799 R2 = 0,28202258 Adjusted R2 = 0,21364378 F(2,21) = 4,1244						
Показники	Beta	Std. Err.	B	Std. Err.	t (21)	p-level
Intercept			0,315981	0,065776	4,803864	0,000095
Рівень доступу до ВО (коледжі, технікуми, училища)	0,132966	0,201468	0,213436	0,323393	0,659988	0,096436
Рівень доступу до ВО (університети, академії, інститути)	0,464048	0,201468	0,359664	0,156149	2,303335	0,031581

Джерело: власні розрахунки в пакеті *Statistica*.

ситуації можливе й за умови пристосування інфраструктури навчальних закладів до потреб інвалідів, що потребує додаткових обстежень закладів вищої освіти за такими характеристиками.

Важливе значення в оцінці якості життя осіб з інвалідністю має посідати аналіз їх забезпеченості автотранспортом, технічними та іншими засобами реабілітації, комп'ютерами та пристроями комфортного проживання в житлі та доступом до всіх сфер комунікації. За даними Держстату, відома інформація лише стосовно забезпеченості осіб з інвалідністю автотранспортом та технічними засобами реабілітації. Так, станом на 01.01.2019 р. особи старше 18 років забезпечені автотранспортом на 39,6 %. Найбільша частка осіб, які перебувають на обліку і не забезпечені автотранспортом, у Луганській (4,49 %), Чернігівській (3,85 %) та Чернівецькій (3,54 %) областях. Технічними засобами реабілітації забезпечені особи з інвалідністю на 55,0 %. Серед дорослих найбільшими є потреби в протезах суглобів (18,4 %), протезуванні зубів (14,3 %) та слухових апаратах (10,1 %). Діти до 18 років найбільше потребують слухових апаратів (24,9 %). Інформація щодо інших потреб інвалідів в офіційній статистиці відсутня.

Усі наведені характеристики стосуються об'єктивної оцінки якості життя і не враховують їх суб'єктивної оцінки. На відміну від рівня життя,

Таблиця 5. Оцінка рівня задоволення (самооцінки) аспектами якості свого життя

№ п/п	Аспект життя	Дуже задоволений(а)	Задоволений(а)	Ані задоволений(а), ані незадоволений(а)	Незадоволений(а)	Дуже незадоволений(а)	Не стосується
1	Якість життя загалом						
2	Сімейний стан						
3	Відносини з іншими людьми, знайомими, друзями						
4	Спосіб проведення вільного часу						
5	Місце працевлаштування						
6	Стан здоров'я						
7	Якість навколишнього середовища в місці проживання						
8	Умови проживання						
9	Освіта						
10	Фінансова ситуація						

Джерело: власна розробка.

що фактично відображає соціальне та економічне становище населення, якість життя враховує теж суб'єктивне оцінювання. В оцінці якості життя саме розуміння населенням власного стану та ступеня комфортності проживання в суспільстві набуває вирішального значення. Подібні обстеження проводяться на постійній основі з відповідною періодичністю Центральним статистичним управлінням Польщі на основі спеціальних досліджень соціальної згуртованості (*Badanie spójności społecznej*) [23]. Аналогічні обстеження розглядаються для впровадження стосовно осіб з інвалідністю. Тому для всебічного дослідження якості життя осіб з інвалідністю в Україні необхідно здійснювати самооцінку даної категорії населення різних аспектів якості свого життя. Пропозиції щодо аналізу наведено в табл. 5.

Такий аналіз самооцінки осіб з інвалідністю дає розуміння суб'єктивного добробуту з метою подальшого розвитку досліджень та напрямків соціальної політики держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз доводить, що в Україні відсутній комплексний підхід щодо дослідження соціально-економічного профілю осіб з інвалідністю. Це не дає можливості формування державної політики щодо осіб даної категорії та їх адаптації в соціумі. Адже від того, як піклується держава про таких осіб, можна зробити висновки про ступінь її соціально-економічного розвитку.

Отже, з врахуванням досвіду таких обстежень в європейських країнах, зокрема в Польщі, слід в обстеження умов життя домогосподарств додати розділ, який стосується оцінки всіх аспектів, що формують якість життя осіб з інвалідністю. Додаткові питання мають стосуватись оцінки потреб осіб з інвалідністю. Важливої уваги варто також приділити суб'єктивній оцінці якості життя, тобто сприйняття людиною своєї життєвої позиції в контексті системи цінностей, в яких вона живе. Такий підхід дасть можливість Україні отримати статус сучасної європейської держави з «людиноорієнтованим» підходом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заюков І. В., Стахов О. І. Проблеми та перспективи зайнятості інвалідів в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. 2015. № 1 (29). С. 127—132.
2. Zabłocki K.-J., Woźniak W. Jakość życia osób z niepełnosprawnością. *Łódzkie Studia Teologiczne*. Łódź: Wydawnictwo Wyższego Seminarium Duchownego. 2013. T. 22. S. 223—228.
3. Borowiecki P. Jakość życia osób z niepełnosprawnością i ich rodzin w perspektywie zewnętrznej wewnętrznej — przegląd wybranych badań. *Niepełnosprawność — zagadnienia, problemy, rozwiązania*. Nr III (20). Warszawa: Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, 2016. S. 81—91.
4. Firkowska-Mankiewicz A. Jakość życia osób niepełnosprawnych intelektualnie — prezentacja QOL-Kwestionariusza Jakości Życia. *Sztuka Leczenia*. 1999. Nr 5 (3). S. 17—18.

5. Szumski G., Firkowska-Mankiewicz A., Lebuda I., Karwowski M. Predictors of Success and Quality of Life in People with Borderline Intelligence: The Special School Label, Personal and Social Resources. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*. 2018. 31 (6):1021—31. URL: <http://doi.org/10.1111/jar.12458>
6. Flanczewska-Wolny M. (red.). *Jakość życia w niepełnosprawności. Mity i rzeczywistość*. Gliwice-Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2007. 294 s.
7. Palak Z., Lewicka A., Bujnowska A. *Jakość życia a niepełnosprawność: konteksty psychopedagogiczne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2006.
8. Straś-Romanowska M., Frąckowiak T. Rola relacji międzyludzkich w budowaniu jakości życia osób niepełnosprawnych (perspektywa personalistyczno-egzystencjalna) (red. J. Patkiewicz). *Rola więzi w rozwoju dzieci i młodzieży niepełnosprawnej*. Wrocław: Wyd. TWK, 2007. S. 47—57.
9. Кириченко А. Г. Визначення якості життя в осіб з обмеженими можливостями. *Соціальна медицина*. 2014. Т. XIX. Вип. 14. № 1. С. 135—145.
10. Лехан В. М., Патов А. В., Паніна С. С. Якість життя хворих на хронічні захворювання та інвалідів: загальні закономірності. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2004. № 3. С. 20—24.
11. Соколова Л. І., Гудзенко Г. В. Дослідження показників якості життя, пов'язаних зі здоров'ям, у хворих на розсіяний склероз. *Український неврологічний журнал*. 2009. № 3. С. 46—50.
12. Галицький О. М., Гришова Р. В. Світовий досвід реалізації державної політики підтримки осіб з інвалідністю та його впровадження в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 6. С. 122—127. URL: <http://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.6.122>
13. *Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків [колект. наук.-аналіт. монографія] / За ред. Е. М. Лібанової*. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. 496 с.
14. Про становище осіб з інвалідністю в Україні. Національна доповідь. 2013. URL: <http://ipzn.org.ua/category/publikatsiyi/> (дата звернення: 18.12.2020).
15. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. Ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/> (дата звернення: 18.12.2020).
16. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.12.2020).
17. Національні рахунки соціального захисту (НПСЗ) в Україні у 2016 році. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.12.2020).
18. Вища освіта в Україні. Статистичні збірники 2017—2019 рр. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 19.12.2020).
19. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (ред. № 1030 від 02.12.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 17.12.2020).
20. Фонд соціального захисту інвалідів. URL: <https://www.ispf.gov.ua/> (дата звернення: 19.12.2020).
21. Інформація щодо ситуації на ринку праці та діяльності державної служби зайнятості. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> (дата звернення: 20.12.2020).
22. Державна служба статистики. України. База даних. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.12.2020).
23. Wojewódzki Urząd Statystyczny w Łodzi. 2017. *Jakość życia w Polsce w 2015 r.: wyniki badania spójności społecznej*. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/> (дата звернення 22.12.2020).

REFERENCES

1. Zaiukov, I. V., & Stakhov, O. I. (2015). *Problemy ta perspektyvy zainiatosti invalidiv v Ukraini* [Problems and prospects of employment of disabled people in Ukraine]. *Bulletin of Berdiansk University of Management and Business. Demography, labor economics, social economy and politics*, 1 (29), 127-132 [in Ukrainian].
2. Zabłocki, K.-J., & Woźniak, W. (2013). *Jakość życia osób z niepełnosprawnością* [The quality of life of people with disabilities]. *Lodz Theological Studies*, vol. 22, 223-228. Lodz: Publishing House of the Higher Theological Seminary [in Polish].
3. Borowiecki, P. (2016). *Jakość życia osób z niepełnosprawnością i ich rodzin w perspektywie zewnętrznej wewnętrznej – przegląd wybranych badań* [The quality of life of people with disabilities and their families in the external and internal perspective – a review of selected studies.] *Disability – issues, problems, solutions*, III (20), 81-91. Warsaw: State Fund for the Rehabilitation of the Disabled [in Polish].
4. Firkowska-Mankiewicz, A. (1999). *Jakość życia osób niepełnosprawnych intelektualnie – prezentacja QOL-Kwestionariusza Jakości Życia* [The quality of life of people with intellectual disabilities – presentation of the QOL-Quality of Life Questionnaire]. *The Art of Treatment*, 5 (3), 17-18 [in Polish].
5. Szumski, G., Firkowska-Mankiewicz, A., Lebeda, I., & Karwowski, M. (2018). Predictors of Success and Quality of Life in People with Borderline Intelligence: The Special School Label, Personal and Social Resources. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 31 (6), 1021-31. <https://doi.org/10.1111/jar.12458>
6. Flanczewska-Wolny, M. (Ed.). (2007). *Jakość życia w niepełnosprawności. Mity i rzeczywistość* [Quality of life in a disability. Myths and Reality]. Gliwice-Kraków: Impuls Publishing House [in Polish].
7. Palak, Z., Lewicka, A., & Bujnowska, A. (2006). *Jakość życia a niepełnosprawność: konteksty psychopedagogiczne* [Quality of life and disability: psycho-pedagogical contexts]. Lublin: Publisher Maria Curie-Skłodowska [in Polish].
8. Straś-Romanowska, M., & Frąckowiak, T. (2007). Rola relacji międzyludzkich w budowaniu jakości życia osób niepełnosprawnych (perspektywa personalistyczno-egzystencjalna) [The role of interpersonal relations in building the quality of life of people with disabilities (personalistic and existential perspective)]. J. Patkiewicz (Ed.). *The role of ties in the development of disabled children and youth*, 47-57. Wrocław: TWK Publishing House [in Polish].
9. Kyrychenko, A. H. (2014). *Vyznachennia yakosti zhyttia v osib z obmezhenymy mozhlyvostiamy* [Determining the quality of life in people with disabilities]. *Social medicine*. Is. 14, vol. XIX (1), 135-145 [in Ukrainian].
10. Lekhan, V. M., Ipatov, A. V., & Panina, S. S. (2004). *Yakist zhyttia khvorykh na khronichni zakhvoriuvannia ta invalidiv: zahalni zakonomirnosti* [Quality of life of patients with chronic diseases and the disabled: general patterns.] *Bulletin of social hygiene and health care organization of Ukraine*, 3, 20-24 [in Ukrainian].
11. Sokolova, L. I., & Hudzenko, H. V. (2009). *Doslidzhennia pokaznykiv yakosti zhyttia, poviazanykh zi zdoroviam, u khvorykh na rozsiiani skleroz* [Study of health-related quality of life indicators in patients with multiple sclerosis]. *Ukrainian Journal of Neurology*, 3, 46-50 [in Ukrainian].
12. Halytskyi, O. M., & Hryshova, R. V. (2019). *Svitovyi dosvid realizatsii derzhavnoi polityky pidtrymky osib z invalidnistiu ta yoho vprovadzhennia v Ukraini* [World experience in implementing the state policy of support for people with disabilities and its implementation in Ukraine]. *Investments: practice and experience*, 6, 122-127. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.6.122> [in Ukrainian].

13. Libanova, E. M. (Ed.). (2010). *Liudskiy rozvytok v Ukraini: minimizatsiia sotsialnykh ryzykiv (kolektyvna naukovo-analitychna monohrafiia)* [Human development in Ukraine: minimization of social risks (collective scientific-analytical monograph)]. Kyiv: Institute of Demography and Social Research. MV Ptukha of the National Academy of Sciences of Ukraine, State Statistics Committee of Ukraine [in Ukrainian].
14. *Pro stanovyshe osib z invalidnistiu v Ukraini* [On the situation of persons with disabilities in Ukraine] (2013). National report. Retrieved from [http:// ipzn.org.ua/category/publikatsiy/](http://ipzn.org.ua/category/publikatsiy/) [in Ukrainian].
15. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Ratified by law from 16.12.2009 No. 1767-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
16. *Sotsialnyi zakhyst naselennia Ukrainy* [Social protection of the population of Ukraine] (2019). Statistical collection. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
17. *Natsionalni rakhunky sotsialnoho zakhystu (NRSZ) v Ukraini u 2016 rotsi. Statystychnyi zbirnyk* [National Social Protection Accounts (NRSA) in Ukraine in 2016. Statistical Yearbook] (2016). State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
18. *Vyshcha osvita v Ukraini. Statystychni zbirnyky* [Higher education in Ukraine. Statistical Yearbook]. (2017-2019). State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
19. Law of Ukraine On the basics of social protection of persons with disabilities in Ukraine. from. 02.12.2020 No. 1030 (2020, December, 20). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
20. Fond sotsialnoho zakhystu invalidiv [Fund for Social Protection of the Disabled] (2020). Retrieved from: <https://www.ispf.gov.ua/> [in Ukrainian].
21. *Informatsiia shchodo sytuatsii na rynku pratsi ta diialnosti derzhavnoi sluzhby zainiatosti* [Information on the situation on the labor market and the activities of the state employment service]. (2019). State Employment Center. Retrieved from <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> [in Ukrainian].
22. *Baza danykh Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy* [Database of the State Statistics Service of Ukraine] (2020). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
23. *Wojewódzki Urząd Statystyczny w Łodzi* (2017). Jakość życia w Polsce w 2015 r.: wyniki badania spójności społecznej. Retrieved from <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/> [in Polish].

Стаття надійшла до редакції журналу 18.01.2021

N. P. Lutchyn, PhD (Economics), Associate Professor
Ivan Franko National University of Lviv
79008 Lviv, 18 Svobody Avenue
E-mail: nataliya.lutchyn@lnu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-0727-0842
Scopus ID: 56669952500

STATISTICAL ASSESSMENT AND INFORMATION
SUPPORT FOR ANALYSIS QUALITY OF LIFE
OF PERSONS WITH DISABILITIES IN UKRAINE:
PROBLEMS AND MODERN DEVELOPMENT

The article is devoted to the problems of analyzing the quality of life of people with disabilities in Ukraine. The purpose of the article is to carry out an objective assessment of the quality of life of persons with disabilities, taking into account the existing information support. Pro-

posals are formed for full-fledged surveys of this category of persons in Ukraine, taking into account the subjective assessment. The relevance of the study is due to the lack of sufficient information support in Ukraine, both at the regional and national level. The analysis of persons with disabilities is carried out based on the available database of the State Statistical Service of Ukraine, the Ministry of Social Policy of Ukraine, State Employment Center and the Fund for Social Protection of the Disabled. The paper analyzes the dynamics of the number and structure of the causes of disability, access to educational services and the level of employment of people with disabilities. The level of provision of persons with disabilities with durable goods that ensure their functioning in society is partially analyzed. The impact factors on the level of employment of people with disabilities are identified. The classical regression method with the help of Statistica software package is used to determine the impact of factors on the level of employment of persons with disabilities. It was found that the variation of employment of people with disabilities by 28 % depends on their access to higher education, in particular, the access of people with disabilities to higher education of full cycle of study has a greater impact on the level of employment. The results of the study showed that in Ukraine there is no comprehensive approach to the study of the socioeconomic profile of persons with disabilities, which does not allow the formation of effective social policy. The paper proposes an author's approach to the subjective assessment of the quality of life of people with disabilities and formulates proposals for assessing all aspects that form the quality of their life.

Keywords: quality of life, objective assessment of quality of life, subjective assessment of quality of life, persons with disabilities.